Закурю і заспокоюсь. Сигарети аж ось, кубинські, з жовтим фільтром, пачка початa. Треба тільки закурити — і я одразу заспокоюсь. Сірники ламаються, сірка летить на всі боки, виймати кожен новий сірник чомусь дужо важко, але нічого, я все-таки закурю… Запашний тютюн, перша, друга затяжка. Тепер легше.

У мене є всі підстави хвилюватися. Не через Герду, ні. Що Герда не прийшла, хоч обіцяла обов’язково прийти о десятій, після концерту, мене не хвилює. Вона вже не раз обіцяла і не приходила. І дуже добре. Сьогодні мені не до неї.

Справа в тому, що я одержав наказ і не можу його зрозуміти.

Наказ надрукований великими літерами і закінчується знаком оклику. Часу на роздуми і з’ясування незрозумілих подробиць немає. Немає й натяку на яку-небудь інструкцію, що полегшила б мені виконання наказу.

Н а к а з с к л а д а є т ь с я з д в о х с л і в: б е р е ж і т ь т о р ф о в и щ а!

Раніше я ніколи не мав справи з торфовищами, не знаю навіть, які вони на вигляд. Де їх шукати? До того ж я не цілком розумію саме дієслово в наказі, хоч знаю його в усіх формах, в імперативі також. Я розумію, справа тут не в морфології. Але в чому ж? Щоб виконати наказ, треба до кінця з’ясувати семантичну місткість дієслова б е р е ж і т ь у його вичерпному значенні.

Б е р е ж е н о г о й Б о г б е р е ж е. Жалюгідний припис, геть його до біса… Ненавиджу всі оці міщанські максими, облудні афоризми войовничих боягузів і непереможних чистоплюїв. Та й як я зв’яжу гемонські торфовища з Богом? Можливо, автор наказу бачить тут

якийсь взаємозв’язок, але яке мені до того діло? Не буду над цим ламати голову.

Герда, не розуміючи якогось слова, вдається до словника. У неї безліч словників з різних мов від молдавської до урду, хоч, крім свого рідного солом’янського суржика, вона не знає жодної. До заслуженої капели Герда мріяла про інститут іноземних мов, у неї таки є лінгвістична інтуїція, інша річ, який вона робить з неї вжиток.

Коли їй треба довідатись, наприклад, що таке гречка, вона перетрушує семантичне гніздо, з якого може походити ця пташка, і кінець кінцем встановлює, що гречка, греча, гречиха перебувають у близькому спорідненні з греком та грекинею або ж гречанкою, а також з гречаниками і, можливо, навіть з гречністю, не кажучи вже про те, що звідси походить ідіома стрибати в гречку.

Чому ж все-таки Герда не прийшла? Вона могла б хоч попередити, щоб я не чекав і не хвилювався, вона ж знає, що мені не можна хвилюватися ні за яких обставин. Еге ж, коли б у її характері було попереджувати, я не мучився б отак ці два роки. А може, вона ще прийде? Словник, словник, куди ж я його запроторив, мій єдиний словник. Вона ще може прийти… Вона обов’язково прийде і допоможе мені в цій несподіваній скруті.

Полиця висить високо над тахтою, скло відсунуте, я бачу товстий корінець словника і не можу дотягтись до нього — рука падає на ковдру, повільно, наче її зроблено з вати і вона нічого не важить.

Може, сьогодні довгий концерт? Не виключена можливість, що довгий. А хіба не траплялось, що Герда не приходила й після коротких? Герда останнім часом поводить себе з надзвичайною незалежністю: не приходить, коли ми умовляємось, або ж з’являється зовсім несподівано, коли я вже перестаю чекати, і так само несподівано зникає, надовго, часом на кілька тижнів. До неї я не можу приходити, там у неї стільки

сестер, тіток, не кажучи вже про батька, матір і паралізовану бабусю. Герда каже, що мені не вистачить кисню в їхньому акваріумі. З тим, що вона сама для мене кисень, Герда не хоче рахуватися. Найяскравіша риса її вдачі — незалежність. Вона не дозволяє себе проводжати, навіть дивитися їй услід з вікна я не маю права. Правда, часом я ховаюсь за фіранкою і поглядом обіймаю її зграбну постать, коли вона переходить вулицю і зникає за освітленим і вночі скляним газетним кіоском на розі.

Ні, вона не прийде. Треба покладатися тільки на себе. Б е р е г т и. Зараз візьму словник, усе з’ясую, потім буду шукати торфовище.

Ніколи я не думав, що це так важко — стати навколішки на тахті. Полиця хутко пливе вгору, та я таки вихоплюю з неї словника, вихоплюю — і падаю на спину. Словник лежить у мене на грудях. Герда могла б за одну хвилину знайти в ньому потрібне слово. Тривога стрясає мене: минає час, треба виконувати наказ. Спробуємо повернутись на бік, ось так, тепер зіпремось на лікоть, кожна сторінка в словнику важить кілограм, не менше, важко їх одліпляти одну від одної.

Б е р е г, б е р е г о в и й, б е р е г т и...

Мала дитина і та швидше дала б собі раду з цим капосним "берегти", а яких зусиль воно коштує мені, викладачеві математики середньої школи! Не через те, що мова не мій фах, ні, просто я почуваю себе сьогодні зовсім знесиленим, не розумію, відкіля ця кволість в усьому тілі, — може, у мене підвищилась температура? Чорт з нею, термометра все одно немає, нехай і підвищилась.

Берегти,-режу́-режéш берéчь, (не уничтожать — о вещах — еще) храни́ть; (наблюдать за сохранностью — еще) стерéчь; (относиться бережно к расходованию сил и т. п.) щади́ть [Усі члени артілі зобов'язуються суворо берегти свою колгоспну власність і державні машини /Стат. с.г. артілі/]; ти́ в п а м’ я т і храни́ть в памяти; ти з д о р о в’ я, берéчь (щади́ть) здоровье.

Отепер усе стало на місце! Все це стосується до мене, за винятком хіба що колгоспної власності. Ні сил, ні здоров’я ніколи я не беріг, не беріг і речей, мені байдуже до всілякої власності, і дрібної, і великої, чи є вона в мене, чи її немає — однаково байдуже. Тепер мені треба позбутися цієї байдужості — я маю суворо берегти, в смислі с т е р е ч ь, невідомі мені торфовища.

Цього з мене досить. Я ніколи не ухилявся від відповідальності. Немає нічого дивного в тому, що мене, молодого, але вже досить досвідченого викладача призначено сторожем на торфовищі, їздили ж ми на буряки і на помідори їздили. Може, знову не вистачає людей, а може, у того, хто видав наказ, є якісь вищі міркування щодо мене. Треба виконувати, адже, коли я служив дійсну, я не перепитував, а робив усе, що наказував старшина.

Рушниця у мене є, двадцятий калібр, трохи замалий — годиться на дрібну пташву, проте налякати злочинця можна, а більше нічого й не треба — не буду ж я його вбивати на торфовищі, та й де він там може взятися, злочинець?

Ну от і дочекалась вжитку моя рушниця. Годі, годі тобі стояти за шафою, добре, що я хоч загорнув тебе в білу ганчірку — збирався купити чохол, але треба посилати гроші мамі… Нічого, можна й без чохла. А де мої чоботи? У мене добрі мисливські чоботи, високі, з розтрубами, як у мушкетерів, з шнурівкою під колінами, таких чобіт ні в кого з наших учителів немає, всі мені заздрять.

Чоботи з гуркотом падають з антресолей, кидаю свою двадцятку за плече і виходжу, тихо, щоб не потурбувати сусідів. Гаразд, але де ж я знайду те торфовище? Скільки я маю там пробути? Чи принесуть мені їсти? Хто й коли мене змінить? Ну, якось та буде. Ось тільки причиню за собою двері — і буду вже не викладачем математики, а сторожем. Сторожем також добре бути, ходиш собі на торфовищі і посвистуєш… Добре було б мати собаку, лягаша або спанієля, я давно вже завів би, так сусіди… Дивно, що такі милі люди так не люблять собак. Д е в і н у в

а с? С ю д и? У в і м к н і т ь, б у д ь л а с к а, с в і т л о. С п а с и б і. О б е р е ж н о, о б е р е ж н о... З а р а з у с е з’ я с у є м о. Н е б і л ь ш е д в а д ц я т и х в и л и н? В и о д р а з у п о д з в о н и л и? На сходах темно, тільки аж унизу, біля входу в ліфт, горить невеличка лампочка, світло її не пробивається на сьомий поверх. Я бачу тільки жовтаво-сіру пляму — вона стає яскравішою в міру того, як сходи вгвинчують мене в перший поверх. Аж ось і таблиця пожильців, я можу навіть прочитати під номером двадцять восьмим своє прізвище: С. В. Мірошник.

Ну що ж, С. В. Мірошник, не був ти ще сторожем на торфовищі, то будеш.

Хмари хутко пливуть над високими деревами скверу, асфальтовані стежки ледве вирізняються між ромбами і трапеціями чорної трави. Водограй вимкнуто, тільки з однієї рурочки тихо дзюрчить струмочок і розбиває чорно-дзеркальну поверхню води в круглому гранітному басейні. Білі кулі ліхтарів на бетонних стовпах мертвими більмами поблискують між листям. Тут має бути низенька огорожа з геометрично переплетених залізничних патичків і кружалець, я її не бачу, — де вона ділася?

Сквер дедалі густішає, високі темні дерева сходяться стіною попереду, асфальтова стежка раптом кінчається, я йду вже по м’якій вологій землі, а потім просто поміж травою, цупкою і високою, схожою не то на очерет, не то на коноплі. Я розсовую стебла перед собою, неначе завісу, вони м’яко сходяться за моєю спиною. Час минає, я все йду. В тілі приємна легкість, мабуть, від нічної прохолоди, від вологого повітря, густого й терпкого, ним легко дихати, немов під кисневим наметом. Яке чудове повітря, я давно не дихав таким гарним повітрям!

Я все бачу в темряві, і це мене не дивує, адже я тепер сторож і повинен усе бачити — кожне дерево і кожен кущик. І слух мій вигострився: я чую, як десь далеко попереду щось шарудить, неначе хтось іде мені назустріч.

Дерева розступаються. Місяць нечутно вислизнув крізь якусь проріху в небі і починає розмивати хмари. Переді мною розкриваються дві безодні — одна вгорі, друга внизу, просто біля моїх ніг.

Нижня безодня лежить поземно, залита асфальтовим лаком, і на ній рівними довгими рядами на однаковій відстані біліють якісь низенькі рослини, схожі на бурбонські лілеї.

Мої мисливські чоботи вгрузають у болото. Коли я витягаю ногу, глибокий слід одразу наповнюється водою. Ліворуч стіною стоїть ліс, я почуваю плечем кінці галузок, вигострені, наче списи. Туманне місячне світло сповнює серце тривогою і болем. Місяць стоїть непорушно вгорі, неначе вкреслений у таке ж непорушне небо.

Я йду краєм болота, між чорною стіною лісу і прямокутником білих лілей, мертва вода наповнює мої сліди. Попереду мерехтить невиразне світло, мені здається, що це воно загрожує небезпекою моєму торфовищу, я поспішаю, біжу на те світло, дихання вже не вистачає. Щоб не впасти, я хапаюсь за слизький замшілий стовбур осики, — добре, що вона вибігла з лісу мені назустріч, — і бачу Герду.

Навколо Герди струмує сяйво.

На її викладеній вавілонською вежею зачісці блищать дрібні краплини роси. Все волосся Герди палає холодним вогнем, якимись непорушними іскорками, схожими на світлячків, її припухлий жорстокий рот червоніє раною на блідому обличчі, вона махає мені рукою і високо підводить голову, гордо і незалежно, як завжди.

— А, Гердо, — кажу я, не дивуючись з цієї зустрічі, наче я був готовий до неї, наче я знав, що побачу Герду саме тут, хоч ще хвилину тому я не міг і подумати про це, — чого ж ти не прийшла?

— Не мала часу, — відповідає Герда.

На ній коротеньке легке плаття без рукавів і крихітні черевички на високих тонких шпильках. Не розумію, як вона пройшла в них по болоту, коли я провалююсь на кожному кроці в своїх чоботях!

— А як ти тут опинився? З рушницею? В піжамі і мисливських чоботях?

— Розумієш, Гердо, мене призначено за сторожа…

Очі її сміються, вона сплескує голими білими руками і з таким неприхованим жалем дивиться на мене, що кожний інший на моєму місці зрозумів би усе безглуздя такої відповіді, а я не тільки не розумію, а ще й признаюся їй, що не знаю, де те торфовище.

Герда бере мене за руку і повертає обличчям до чорної лакованої безодні. Бурбонські лілеї рівними рядками простягаються в безконечність, чорні відстані поміж ними блискучі й чисті, наче хтось їх щойно прополов.

— Ось твоє торфовище, — каже Герда, притискаючись до мене.

Я почуваю, як вона тремтить, як дрож стрясає їй плечі і примушує ворушитись закучерявлені пасомця каштанового волосся над її ніжною потилицею.

Вона будує з свого волосся вавілонську вежу на голові, і в за́думі це все дуже гарно, а практично волосся в неї ніколи не тримається купи і вибивається, де треба й де не треба, якимись хвостиками, пасомцями, кучериками. Завжди здається, що вона розпатлана, та це не тільки не спотворює її, а навпаки — надає їй якоїсь моторошної приваби. В усякому разі, коли вона на концертах стоїть серед сопрано заслуженої капели і час від часу поправляє невимушеним рухом свою зачіску, всі задивляються на неї.

Дрож Герди передається й мені.

Герда каже:

— Зараз ти все зрозумієш…

А що я маю зрозуміти? Голос її звучить весело й незалежно, кожен вигин її тіла, яке я так добре знаю і люблю, також повен тієї ж веселої незалежності, яка дозволяє їй усе, наприклад, прийти в ліс вночі, в легенькому платтячку, короткому й без рукавів, пошитому як лантушок з дірками для рук і голови. Це, може, й до лиця якомусь дівчиськові, а Герді ж уже двадцять шість, їй уже час знати, як коли одягатися.

— Я вийшла заміж, С. В. Мірошник.

— Коли?

Навіщо мені знати — коли? Яке це має значення в моєму становищі? Питання само вихоплюється у мене, а вона цього не розуміє, вона думає, що мене й справді цікавить, коли це сталося. Мене нічого не цікавить, я нічого не хочу знати, я вже все знаю.

— Сьогодні перед концертом ми розписалися… Вони там перепилися, особливо баси, я й втекла до тебе, С. В. Мірошник!

Так вона називає мене в хвилини, про які я тепер не хочу згадувати.

Вже два роки, як ми, по суті, чоловік і жінка, хоч і живемо на різних квартирах. Тут уся справа тільки в тому, що Герда не хоче переїздити у мою комунальну з спільною кухнею і довгим заплутаним коридором, де повно усяких шапликів на стінах, скринь по кутках і велосипедів під стелею. Коли я запропонував Герді мою площу, вона сказала, що не хоче бути маринованою кількою в бляшанці. Мабуть, це було мудро — я й досі почуваю себе її коханцем, а не чоловіком. Правду кажучи, я завжди

боявся того дня, коли дістану окрему квартиру, — мені обіцяли, я давно вже стою на черзі в райраді, — боявся, щоб не зникло те почуття безперервної закоханості, яке переповнює мене два роки.

— Ну чого ти стоїш, наче тебе намахали порожнім лантухом з-поза кутка?

Вона любить такі вислови, у неї їх безліч, можливо, навіть забагато як на сопрано заслуженої капели. Але справа не в цьому, у мене, мабуть-таки, справді ідіотський вигляд.

Я чую тупий біль у серці, воно хитнулося в грудях, а тепер починає прискорено гупати, наче кудись поспішає і не може зрушити з місця.

Я бачу себе збоку, у високих мисливських чоботях, у смугастій піжамі, з дробовиком за плечима. Хіба можна такого любити? Герда мала б давно вже покинути мене і вийти заміж за будь-кого іншого. Навіщо їй сторож на торфовищі? На її моторошну красу знайдеться і хтось кращий за сторожа. Начальники главків і міністри також бувають на концертах. У н а с є щ е о д н а к и с н е в а п о д у ш к а? І п р и г о т у й т е ш п р и ц. Зрештою, я сам у всьому винний. Не треба було зволікати з квартирою, треба було ходити в райраду, стовбичити там кожного прийомного дня, секретаря виконкому синок у моєму класі, сам Бог послав мені того невігласа, а в кожного ж батька є серце для своєї дитини… Герда не могла більше ждати. Бери, що заслужив.

Я чую глухе одноманітне гудіння — гуде наче в мені самому і разом з тим десь зовні, я не можу розібрати, що це і звідки походить. Герда підводить обличчя, я простежую за її поглядом і бачу, як з неба на моє торфовище летить довгий білий брус з коричневим потовщенням на кінці.

Брус своїм незрозумілим потовщенням врізається в чорне поле торфовища і вибухає синім непорушним полум’ям. Мене охоплює не то

темний острах, не то безвихідна нудьга, неначе те полум’я, що вибухло над торфовищем, тільки підкреслило темряву, що обступає мене з усіх боків. Тхне дивною сумішшю спирту і м’яти. Я не можу одірвати очей від синього полум’я, найбільше мене бентежить те, що воно не змінює контура, неначе вирізане з прозорого пластика. Та, зрештою, і це мені байдуже. Герда вийшла заміж. П у л ь с н и т є п о д і б н и й, с л а б к о г о н а п о в н е н н я. К и с н е в у п о д у ш к у. В и н е з а б у л и н а м о ч и т и м а р л ю? Н е т р е б а, щ о б п е р е с и х а л а с л и з и с т а. Я знаю, що це кінець, що нічого не можна повернути, але не можу скоритися неминучості. А як же ті два роки, коли я був такий щасливий? Вони нічого не значать для неї? А ти думав, що значать? Для тебе значать, а для неї — ні. І заспокойся на цьому. Герда вийшла заміж.

— Я приходитиму до тебе по суботах, і все буде, як завжди, — каже Герда.

— Так можна?

Я дивлюся їй просто у вічі.

— Ти думаєш, що так можна, Горпино?

— Не називай мене Горпиною, — різко відповідає вона, пасомця, кучерики і хвостики з її зачіски лізуть на всі боки, вона підводить руки і довгими пальцями починає затикати їх на місце. — Для тебе я Герда, для тебе — і більше ні для кого.

Обуренню її немає краю, її сірі холодні очі дивляться на мене так скам’яніло-люто, що, коли б не звичка до її зачіски, подумав би, що переді мною сама Горгона із зміями замість волосся. А я буду називати її Горпиною.

— За кого ж ти вийшла заміж, Горпино?

Герда встигла повихоплювати із зачіски шпильки і тепер тримає їх у губах, а руками щось лагодить у своїй каштановій вежі.

— За нашого диригента, — крізь губи і шпильки жебонить її голос. — Ну, ти ж його знаєш… Заслужений діяч! Розумієш, яку це одкриває перспективу для мене?

Завіса одслонилася. Капела стояла на сцені — два ряди жінок у білих сукнях і на підвищенні за ними два ряди чоловіків у чорних піджаках і білих маніжках. Мікрофони на тонких кронштейнах націлилися срібними циліндриками на співаків. Заслужений діяч підкотився з лівої куліси, наче й справді замість ніг у нього були коліщата. Фалди фрака били його по п’ятах. Маніжка здулася на грудях і намагалася випорснути з-під глибоко вирізаного жилета. Заслужений діяч вклонився і повернувся до нас спиною. Він розвів руки і став схожий вже не на пінгвіна, а на городнє пугало. Ворухнулися товсті пальці — і в тиші народилася трагічно-скорботна мелодія, в якій я вловив ще не знайоме мені сопрано Герди.

Це воно переймало захватом мою душу в "Л а к р і м о з а" — і це воно ж сповнює мене жахом на краю безодні?

— Коли нічого не можна, то нема чого й жити у світі, — сміється Герда і знову чіпляється мені на руку. — Мені все можна, С. В. Мірошник, абсолютнісінько все, а коли тобі не подобається, будь собі сторожем біля торфовища чи біля чого завгодно. Біля моралі, наприклад.

Вона треться щокою об моє плече, наче нічого й не сталось. Цей її рух має наді мною непереборну владу, вона може що завгодно зробити зі мною цим рухом, я одразу втрачаю волю і перетворююсь на ганчірку, якою вона може витирати грязь зі своїх черевиків.

— Ходім додому, — пошепки каже Герда і знову треться щокою об піжаму на моєму плечі. — Ходім, С. В. Мірошник…

Ці слова також мають особливий зміст в її устах. І хоч я тепер вже знаю, хто вона така, і вирішив порвати з нею раз і назавжди, сила цих особливих Гердиних слів і сила її прихриплого шепоту перемагають мене — я готовий бігти за нею на край світу. Д а в н о в м о ї й п р а к т и ц і н е б у л о т а к о г о в а ж к о г о в и п а д к у. Герда підштовхує мене до торфовища, на лаковану стежку між двома рядками лілей. Я кажу, що додому нам треба через ліс і далі по асфальту. Вона каже, що краще знає дорогу. Ліс простягає до мене залізне гілля. Знову запах холодної м’яти хапає мене за горло. Сосновий брус стоїть навкоси над бурбонськими лілеями, різбиться полум’я, мертве і непорушне, наче його намальовано на чорному непрозорому склі, не на поверхні того скла, а десь в глибині за поверхнею, далі вже нічого, крім тьми, не може бути.

— Треба тільки зайти за отой брус, — шепоче Герда.

З-під торфу хлюпає, булькає і зітхає. Мої сліди сповнюються чорною водою, а Герда не йде на своїх тоненьких шпильках, а пливе в повітрі, пливе і легесенько підштовхує мене в плече, коли я довго не можу витягти чобіт з торф’яної твані.

Герда нетерпляче підштовхує мене, а я з кожним кроком загрузаю все глибше, і все важче мені витягати чоботи. Я нахиляюсь, щоб пройти під тим сосновим брусом, що ніяк не може згоріти, а Герда проходить крізь нього, наче його й немає, наче він тільки плід моєї уяви. А що, коли це й справді так? Крізь синє полум’я видно гілки залізного лісу, кожну виразно окреслену і через те наче відокремлену від усіх інших. Між гілками, просто в повітрі, вимальовуються жовтими контурами незаземлені багатоповерхові будинки з освітленими вікнами, вони раптом перевертаються дахами вниз, ще раз стають на місце, ще раз перевертаються, креслячи своїми контурами огненні кола, я пориваюся до них — і провалююсь в торфовище по груди.

— Боже мій, — чую я над собою колоратурний сміх Герди, — хіба ж можна мати таке важке серце, що й земля не витримує?

Герда танцює над прірвою, дріботить гарними міцними ніжками, її шпильки торкаються лакової поверхні торфовища, але не лишають на ньому слідів, і самі лишаються блискучими, наче щойно з-під оксамитки. Торф провалюється у мене під ногами, я викидаю руки вгору і лечу в глибокий колодязь, повний холодної темряви. Падінню моєму немає кінця, лечу, лечу, лечу і не досягаю дна. Біль, гострий і пекучий, проймає мене усього, наче безліч ножів одразу з усіх боків врізаються мені в серце.

Т а к н е д а л е к о і д о к і н ц я. А г л я н ь т е, б у д ь л а с к а, щ о в н ь о г о в к у л а ц і? К а з н а — щ о, в и п у с к а ю т ь м і л ь й о н и к о р о б о к с і р н и к і в з д и в о в и ж н и м н а п и с о м: "Б е р е ж і т ь т о р ф о в и щ а"... П р и ч о м у т у т т о р ф о в и щ а? М о я с п р а в а — л ю д и.

1968 р.